

Вітер з України — 1

Леся Храплива-Щур

(уривок)

Про хлопчика Тарасика та його золоте перо

Золоте українське сонечко світило так гарно, так весело понад білим селом. Хатки немов потопали в білому, як молоко, вишневому цвіту, а на пригорбі за селом красувалася панська палата. Дальше зеленіли розлогі поля та луги, а далеко-далеко над річкою стояла висока, давня могила¹. На лугах хрупали кучеряві вівці сочисту весняну травичку, а над річкою зібралися хлопці-пастушки та заводили свої гри. Один із них, чорнявий, промовив:

- Глядіть, хлопці, як високо вже сонце піднялося!

Час нам повертатися в село на полуденок, а то знов їсти не дадуть. "Запізно прийшли!" — скажуть.

- А справді, час би нам уже йти!

- А хто ж тут з вівцями останеться?

- Та хіба вже Тарасик!

- Йому і так ніколи до їжі не спішиться!

- Він завжди не такий, як інші...

- Та де це він пропав? Треба ж йому сказати, щоб глядів.

- Хіба не знаєш? Певно десь на вершку могили в бур'яні заховався! Ми ж там його трохи не щодня знаходили...

- Гей, Тарасе, а ходи сюди-и-и-и! Тарас-е-е-е-е-е! — гукали хлопці.

Та ніхто не відповідав їм. Треба було йти шукати. І справді — незабаром знайшли його аж на вершечку могили, поміж широким листям лопухів. Сидів він в убогій, полатаній сорочині і дивився широко розкритими оченятами в голубе небо, що, мов церковна баня, стояло над зеленими лугами. Не чув він, як кликали його хлопці, не бачив, як підійшли до нього. Аж коли чорнявий потягнув його за рукав, раз і другий, тоді Тарасик неначе з глибокого сну прокинувся.

- Овець ваших глядіти? Добре, добре, глядітиму...

І знов задивився в голубе, безкрає небо, мов у чарівну казку потонув. А хлопці збилися в одну громадку і, жартуючи та підспівуючи, побігли в село.

Тарасик далі сидів непорушно на могилі і стежив за химерними хмаринками, що починали збиратись на небі. Коли глянь — а знизу, немов із-під могили, хтось іде вгору, до нього. Стрепенувся Тарасик. Подумав: може, де лановий зайняв вівці та ще й лаяти прийшов. Та ні, не лановий це! Бо високий і дужий — такого в усім селі не побачиш. Та й одягнений не так, як інші люди. Дорогий саетовий жупан² та крива шаблюка при боці, вуси довгі — довгі та сиві, а чуб³ за вухо закручений. А очі в нього так дивно сяють!

Вийшов він на могилу, став перед Тарасиком та й каже:

- Здоров був, хлопче!
- А здорові, діду!
- Ти хто такий, хлопче?
- Я Тарас, а по батькові Шевченком звуть.
- А родина в тебе є?
- Я сирота: ні батька, ні неньки не маю, а брати та сестри мої весь день Божий

мусять працювати на панщині⁴.

Сумно похитав головою дід, а Тарасикові нараз чогось немов соромно стало. Тоді сам почав, непростений, розказувати:

- Та знаю я від діда Івана, що не завжди був мій рід у неволі. Знаю, що колись мої предки, славні козаки, у саму Візантію⁵ в походи ходили, бідних бранців християнських із бусурменської⁶ неволі визволяли. Знаю, що перед козаками тремтіли самі королі у Варшаві⁷ та царі в Москві⁸. Славний був колись козачий рід!

Підкрутив дідуган сивий вус та й каже:

- А де ж ти живеш, хлопче?
- В тому селі, що там унизу, в Керелівці, що належить панові Енгельгардтові.
- Так значить, це твоя батьківщина?
- Не тільки це село — моя батьківщина, — відповів уже відважніше Тарас. — Бо мої і всі лани широкополі, і Дніпро поміж зеленими берегами, і голосні його пороги. Мій і Київ золотoverхий, і вся Україна прекрасна — вся моя!
- Вся, кажеш? — мов не довіряв дід.
- Вся, бо всю її люблю! А коли пісню давню, думу⁹ козацьку заспіваю, здається мені, що і цілий світ мій!

Підморгнув дідуган густою бровою та каже:

- А що ж ти тут у гаряче полудне робиш?
- Ягнята стережу, та не свої, — сумно відповів Тарас. — Але коли виросту, буду пісні-вірші писати, про давню славу, про волю козацьку. Буду картини рису вати, змалюю всю красу України, щоб усі знали, що кращої за неї немає в усьому світі!

Поклав дідуган Тарасикові руку на рамя, а очі в нього ще яснішим блиском розгорілись:

- Бачу, хлопче, що ти той, кого я вже довгенько шукаю! Ходи зо мною!

Взяв дід Тарасика за руку, і глянь! — кругом них уже не лопухи та бур'яни, а золоті ворота — на самому вершечку могили. Вийняв дід криву шаблю з піхов і вдарив нею щосили у ворота. Раз, вдруге і втретє. І ворота золоті самі перед ним відчинилися. Повів дід Тарасика вузькими та темними ходами кудись глибоко під землю.

Не знав Тарасик, чи довго вони йшли, чи ні, аж ось зайшли у велику-велику комору. Глядить Тарасик, а там кругом козаки мертві на землі лежать. Всі порубані та посічені, а кров загусла на їх молодецьких лицах. Біля них шаблі та самопали¹⁰, золотом вибивані, пірначі¹¹ та бунчуки¹², самоцвітами ясними прикрашені. А над ними похилилися прапори малинові, в лютих боях пошматовані.

Промовив дідуган до Тараса:

- Оце, хлопче, давня воля спить. Це — давня слава, в землю закопана. Міцно заснула вона, та не навіки! На те я й шукав по всій нашій землі хлопчини, що розбудить її! І знайшов тебе, мій сину...

Знову вийняв дід криву шаблю і вдарив нею тричі об стіну. І глянь — уже не шабля, а перо золоте в нього в руці.

Промовив дід:

- Ось тобі, дитино, золоте перо! Бо не шаблею, не гаківницею¹³ будеш давню славу, волю козацьку будити, а цим пером.

Взяв Тарасик золоте перо в руку і почув, як якась нова сила від того пера в нього вливається. І враз почали мертві козаки один за одним з землі підводитися, ковані шаблі припоясувати, самопали в руки брати, в лави ставати. Замаяли над ними прапори малинові, блиснули бунчуки та пірначі. Глядить Тарасик, глядить і очам своїм не вірить. І все золоте перо до серця пригортає...

Здивувався Тарасик немало, коли друзі його з глибокого сну розбудили, щоб вівці разом домів гнати, бо буря надходила. Пішов він разом із хлопцями за своїми вівцями. Та все дорогою якусь думу думав та неначе щось до серця пригортав. Але нікому не розказував, як то він мандрував з дідом із могили. Тільки добре-добре, на все життя запам'ятав, що говорив йому дід, а золоте перо заховав глибоко у своєму серці. Виріс Тарасик, пішов у світ і почав писати золотим пером із козацької шаблі пісні-вірші про давню славу. Почав малювати картини, що звеличували красу України.

Нелегкий був його шлях, водила його доля і в холодний Петербург¹⁴, і в Аральські пустелі¹⁵; проте аж до смерті не покинув він свого золотого пера. І віршами своїми збудив давню волю України, збудив правду та славу козацьку, щоб гомоніла довіку!

Мама

- Лідусю, ти вже випила молочко? — питала мама.

- Ні!

- А чому?

- Бо ні!

- Лідусю, випий молочко, поки тепле!

- Не хочу!

- Лідусю, мама буде гніватися!

- То гнівайся!

- Ти нечемна, Лідусю! Я гніваюся на тебе!

- То я на тебе теж гніваюся! — Ліда віддула губки, встала з крісла і пішла геть.

Прийшла Лідуся до своєї кімнатки. Хотіла розказати лялі, що гнівається на маму. Але тільки торкнулася вона червоної суконочки лялі, як ляля запищала: — Не руш мене! Мені твоя мама пошила таку гарну суконочку, а ти гніваєшся на маму!

Пішла Ліда до ведмедика. Але ведмедик забурмотів:

- Лиши мене! Твоя мама прилатала мені вухо, коли ти його обірвала, а ти гніваєшся на маму!

Пішла Ліда до м'ячика, зеленого, квітистого. А той і собі:

- Лиши мене! Твоя мама купила мене тобі на уродини. Я коштував дорого, і твоя мама мусіла добре на працюватися, щоб мене купити! А ти гніваєшся на маму! — і м'ячик покотився геть під ліжку.

На вікні стояла в вазонку рожева квітка. Пішла Лідуся до неї, щоб розказати їй, що гнівається на маму. Але квітка обурено затріпотіла листочками: — Мене твоя мама посадила у вазоник і підливає щоднини, а ти гніваєшся на маму! Іди собі геть; я не хочу говорити з тобою!

Аж тут озвався і тканий килимок під ногами: — Мене твоя мама привезла з дому аж через море! І тріпає та чистить мене кожної суботи, а ти гніваєшся на маму! Забирайся і не пробуй мене топтати! — і почав килимок морщитися та суватися по долівці, так що Ліда трохи не перевернулася.

А тут ще й суконочка почала доповідати: — Мене твоя мама сама вишивала цілими ночами, сама мене пере та прасує, коли ти мене посмаруєш, а ти гніваєшся на маму!

Цього було вже Лідусі забагато! Вона розплакалась і мерщій побігла в їдальню... перепросити маму і чемно випити молочко.

Пригоди ведмедика

Я — малий, бурий, оксамитний ведмедик. Як мене рухати, то я моргаю чорними очима, а як потиснути за животик, то я вмю пищати.

Колись я був у маленької Вірці. Вона дістала мене на свої уродини від тети. Тета принесла мене з крамниці, завиненого в синій папір. Вірця враз роздерла папір, а коли мене побачила, то аж зааніміла з дива і поклала пальчик в уста. А потім вхопила мене за задню ніжку і обнесла кругом стола, показуючи мамці, таткові та всім тетам.

Мене назвали "Медьо" і зав'язали синю стрічку на шиї. З того дня я став найлюбішою забавкою Вірці, хоч вона мала їх дуже багато, і всі вони були такі гарні! Коли Вірця не хотіла їсти кашки, мама нібито годувала мене ложкою каші, а потім давала її Вірці. І Вірця їла і вже не гримасила, що кашка засолодка.

Коли Вірця йшла спати, вона клала мене на своєму столику, коло білого ліжечка, і я сторожив її цілу ніч. Я теж ходив на проходи з Вірцею і тетою. Вірця несла мене всю дорогу на руках. Коли ми доходили до міського парку, тета сідала на лавці, а ми з Вірцею йшли гратися в піску. Туди приходили також Мірко та Юрко. Вони разом будували з піску твердині, садовили мене в них і починали кидати в твердиню камінцями. Пісок розсипався, і з-під нього показувалася моя голова. Це був знак, що твердиня здобута.

Часом ми бавилися інакше: Мірко приносив свого човника; мене садовили в нього і пускали на маленький ставок у парку. Пливати було дуже-дуже приємно. Тільки одного разу повіяв сильніший вітер, човник перевернувся, і я впав у воду. Добре, що близько був садівник: він витягнув мене з води граблями. Тета несла мене цілу дорогу додому за вухо, тримаючи мене даліше від себе, бо з мене капала вода. А дома, мені ще й досі лячно про це згадувати! Мене причепили до шнура на підвір'ї за обидва вуха, так ніби я був якесь мокре білля, щоб я висох. Я весь час боявся, що котресь вухо обірветься і я впаду. А до того на підвір'ї крутилися весь час два бурі коти. Вони певно були б

пoderли мене на куски, якби я попався між них!

Увечері, коли в кімнатах засвітили, я побачив крізь вікно, як Вірця йшла спати, а на столику біля неї сиділа замість мене хутряна мавпочка Фрузя. Я хотів з усієї сили крикнути: "Вірцю, я тут, твій Медьо!" — але не було нікого, щоб потиснув мою пружинку, а без цього я зовсім німий. Так провисів я аж до ранку. Щойно тоді мама Вірці мене здійняла, бо я вже висох. Вірця на radoшах хотіла почастувати мене шоколадкою і замазала мені нею весь носик.

І так я жив у Вірці довго-довго. Аж раз, під осінь, склалося нещастя. До Вірці прийшли Мірко та Юрко та ще Ксеня і Оля. Мама давала їм морозиво і тістечка з кремом. Потім мене посадили на електричну залізничку, що сама їздила. Я був нібито за машиніста, і всі дуже сміялися.

Тоді почали бавитися в хованку. Спершу Оля ховала м'ячика, потім Юрко книжечку з образками, а вкінці Вірця — мене. М'ячик і книжечку знайшли легко. А Вірця хвалилася, що так мене заховає, що ніхто мене не знайде. І сховала мене в ліжко під подушки. Мене шукали всюди, але нікому не прийшло на думку, що я — в ліжку. Діти, втомившись шуканням, просили Вірцю, щоб сказала, де я. Але Вірця не хотіла сказати.

Потім про мене забули і почали бавитися в козаків і татарів. Вірця, Оля і Ксеня були татари, а Юрко і Мірко — козаки. Почали товктися по всій хаті. Козаки так завзято гонили татарів, що Вірця не мала вже куди втікати, і скочила з розгону на ліжко. Вона всією вагою впала якраз на ту подушку, що під нею я лежав, — і пружинка в моєму животі запищала. Діти відразу розкидали ліжко і знайшли мене. Тоді почали сміятися з Вірці, що вона сама показала, куди мене заховала. Вірця розплакалася і з усієї сили шпурнула мене, свого Медя, далеко під шафу.

Там я пролежав у поросі дуже-дуже довго. Не знав навіть, коли був день, а коли ніч. Аж раз витягнули мене мітлою з-під шафи і вичистили щіткою мій запорошений кожушок. Я тільки почув, як мама сказала до Вірці: "Коли ти вже не хочеш бавитися Медем, то вишлемо його бідним українським дітям. Вони ним дуже втішаться!".

Сльози з'явилися в моїх ведмежих очах. Я хотів кричати, просити Вірцю, щоб не посилала мене нікуди. Але моя нещасна пружинка мовчала, бо ніхто її не тиснув. Та й не було часу говорити, бо мама вклала мене у велику скриньку поміж Вірчин плащик та коробку з цукорками. Замкнула вічко, і я залишився в темряві. Не знаю, як довго я там пролежав. Мені здавалося, що я пливаю, як колись на Мірковому човнику. А іншим разом мною кидали, ніби Вірця своїм зеленим м'ячиком.

Аж вкінці стало ясно. Мене витягнули зі скриньки. Хтось пригорнув мене до себе і крикнув: "Мамочко, дивися — ведмедик! Я назву його "Муцьо"!".

І я став Муцьом. Дівчинка, що мене дістала, називалася Галя. Але скоро я побачив, що куди краще було бути Медем, ніж Муцьом! Галя не мала інших забавок, тільки мене, і я був дуже самотній. Галі ніхто не годував. Коли її мамуся йшла ранком на роботу, Галя ще спала. А коли будилася, то на столі стояло горнятко зимної кави і кусок чорного хліба. Галя їла дуже скоренько, та ще й оглядалась, неначе боялася, що хтось їй і це відбере.

Галя не мала тети, що її водила б на прохід. Вона цілими днями сиділа зі мною в хаті. А бувало ще гірше: Галя часто кашляла і мусіла лежати в ліжку. З нею лежав і я, бо вона не випускала мене з рук і на хвилину. Я не жалівся б, якби це було біленьке ліжечко Вірці. А це було таке старе, дерев'яне і дуже скрипіло. А на ньому було тільки тоненьке, діряве рядно. Під ним зовсім не було тепло, і я весь дрижав з холоду. А до того Галя так кашляла, що мені аж лячно ставало.

Так я мучився, а вкінці сказав собі: "Годі! Піду в світ-заочі, не буду більше в Галі!".

Галя, втомлена кашлем, задрімала. Тоді я випав з ліжка і покотився під піч, за дрова. Тут якийсь час пролежу, — думав я, — а коли мама входить, виховзнуся з хати через двері і подамся геть. Так я лежав за дровами, аж нараз почув дивний звук. То не був кашель. То Галя пробудилась і важко ридала. Зовсім не так, як плакала Вірця, коли хотіла нової лялі! Щось стиснуло моє ведмеже серце. Я висунувся трохи з-за дров, щоб побачити Галю востаннє. Галя плакала великими, гіркими сльозами і заломлювала в розпуці свої худенькі ручки.

— Муцю, мій Муціньку, ведмедику, — хлипала вона. — Інші діти мають такі гарні забавки, а я тільки тебе одного! А тепер і ти пішов кудись! Я така сама в хаті! Мама все на роботі, а татко помер ще торік... Муцю, М-уу-у-у-цю!

І вона знов почала кашляти...

Я висунувся з-за дров ще більше. І тоді Галя побачила мене. О, як вона зраділа! Вискочила мерщій боса на холодну долівку, вхопила мене і побігла до ліжка. Я обтер своїми оксамитними лапками її сльози і притулився до неї, щоб загріти її своїм м'якеньким кожушком. Вона потиснула мою пружинку, а я моргнув до неї і запищав: "Бідненька Галюсю! Не плач! Я вже більше тебе не покину!".

Може, хтось подумає, що я запищав так собі, аби тільки запищати. Ні, Галя добре зрозуміла мене, бо її бліденьке личко усміхнулось.

І так я залишився в Галі назавжди.

ВЕДМЕДИК МУЦЬО

1 Давня могила — по всій Україні розкидано багато таких могил. Вони великі, неначе горби, і часто ніхто й не знає, хто в такій могилі похований.

2 Саетовий жупан — ніби плащ із дорогої тканини.

3 Чуб — козаки зголювали собі волосся на голові, залишаючи тільки посередині один жмуток, чуб. Це тому, що довге волосся — ознака вільної людини.

4 Панщина — в часи Шевченка, років 130 тому, селяни мусіли працювати даром для панів, що були здебільшого чужинці. Це називалося "панщина".

5 Візантія, Царгород або по-турецьки Істанбул — велике місто над Босфорською протокою, де Чорне море лупиться з Середземним. Уже за козаків там панували турки.

6 Бусурмени — люди мохаммеданської віри. Турки і татари були мохаммедани. Татари часто нападали на Україну і забирали в полон, в ясир, багато українців, щоб продавати їх опісля в Туреччину, як невільників, на важкі роботи.

7 Варшава — столиця Польщі, країни, що лежить на захід від України.

8 Москва — столиця Росії або Московщини, що лежить на північ і схід від України.

9 Думи — козацькі пісні, що їх співали при грі бандури. Звичайно говориться в них про геройські вчинки козаків.

10 Самопал — рушниця, кріс.

11 Пірнач — знак козацького полковника, палиця з чотирьома "крильцями" на вершку.

12 Бунчук — держак із золотою кулею на вершку, з прикріпленим кінським хвостом. Знак влади козацького гетьмана.

13 Гаківниця — кріс.

14 Петербург — російське місто на далекій півночі. В ті часи воно було столицею Росії.

15 Тараса Шевченка заслав був московський цар над Аральське море за те, що у своїх віршах Шевченко виступав проти нього.